

VASILE BAHNARU
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**ESEU ASUPRA CERCETĂRII
INTERDISCIPLINARE (LINGVISTICĂ
ȘI LITERARĂ) A TROPILOR**

Abstract

In the process of studying tropes it is necessary to apply an interdisciplinary approach – a linguistic and literary one. The mechanism of trope formation, no matter what its orientation is – denominative, poetic or expressive – is the same as in case of semantic shifts, on the foundation of associations based on similitude in case of a metaphor and on those of contiguity, in case of metonymy. In this context, the author states that the so-called tropes of a language are, as a rule, semantic shifts and therefore are the subject matter of semasiology. At the same time, the study of poetic tropes belongs to the literary theory and poetics, as well as that of stylistics. However the author does not recommend making a categorical distinction between semantic mutations and poetic tropes, since these two phenomena, although they are distinct, share one and the same mechanism of development. From these considerations, any language study of tropes requires an examination, even partial, of the expressive-poetic aspect of theirs and, conversely, any literary study of tropes needs to be based on thorough analysis of the linguistic mechanism, more correctly mental, of trope formation.

0. Fundamentarea teoretică a studierii metaforei și metonimiei își are originea în Antichitate. Atunci tropii erau examinați, din punctul de vedere al esteticii sau al poeziei literare, în calitate de procedeu de realizare a expresivității verbale. O atare modalitate de studiere a tropilor, inclusiv a mutațiilor semantice, s-a menținut până la mijlocul sec. al XX-lea, fiind substituită consecutiv prin clasificările logică (H. Paul), istorică (H. Schuchardt), psihologică (W. Wundt, Ch. Bally), poetică (H. Stern) și funcțională (S. Ullman). Așadar, studierea metaforei și a tropilor în genere are o tradiție multiseclară, datând din Antichitatea greco-romană, deși o teorie generală a metaforei încă nu s-a elaborat, în pofida faptului că tentative în acest sens atestăm și în logică, și în filozofie, și în psihologie, și chiar în teoria literaturii și în lingvistică. De cele mai multe ori metafora și metonimia sunt studiate, expresiv, în calitate de procedee poetice, dar nu ca unul din procedeele principale de modificare a semanticii cuvintelor, adică de formare a sensurilor noi. În virtutea acestui fapt, tropii respectivi sunt studiați, mai ales, în știința literară și în stilistică, unde accentul se pune pe analiza esenței poetice, a funcțiilor estetice și psihice ale acestora. În centrul atenției lingviștilor se află caracteristicile metaforei ca fenomen de limbă: semantice (formarea sensurilor noi, interacțiunea sensului primar cu cel derivat), lexicale (combinabilitatea metaforei cu alte unități lexicale), morfologice (particularitățile procesului de metaforizare în funcție de apartenența cuvintelor la o anumită parte de vorbire), sintactice (tipurile de îmbinări, în care se actualizează sensul metaforic al cuvântului)¹.

1.0. Mai întâi, vom insista puțin asupra interpretării metaforei. Importanța studierii metaforei în semasiologie și în teoria literaturii este general acceptată, întrucât „cercetarea metaforei permite a fi observată acea materie primă, din care se face sensul”². Concepțiile existente cu privire la interpretarea esenței metaforei au la bază, în opinia unor specialiști, trei modalități principale de analiză³. În primul rând, este vorba de definirea comparativ-confruntativă a metaforei, când la baza interpretării ei se pune postulatul despre similitudinea a două sensuri (noțiuni, semnificați). O atare definiție a metaforei este caracteristică pentru mai mulți savanți în materie⁴ și se reduce la perpetuarea concepției lui Cvintilian, conform căreia metafora este o comparație ascunsă și prescurtată: *metaphore brevior est similitudo*. În al doilea rând, este vorba despre definiția substituțională a metaforei, când la baza interpretării metaforei se pune postulatul că expresia metaforică „substituie” expresia „directă”, adică metafora se definește drept utilizare a denumirii figurate a obiectelor și fenomenelor din realitatea obiectivă în locul denumirii directe a segmentelor respective. În al treilea rând, este vorba despre definirea metaforei în calitate de interacțiune a termenilor direct și figurat, de suprapunere, de imprimare a unui cuant semantic metaforic de asupra sensului direct al cuvântului⁵.

Definițiile în cauză sunt determinate de tipurile structural-semantice diferite ale metaforei, fiind de asemenea trei la număr: 1) metafore-comparații (*bujor de fată* „fată ca un bujor”), 2) metafore-substitute (*creastă* „prelungire carnoasă, de culoare roșie de pe capul unor păsări” și *creastă* „parte superioară a unui obiect înalt”) și 3) metafore-caracterizări (*porc* „animal domestic, de talie medie” și *porc* „om mârșav, infam, lipsit de bună cuviință”)⁶. Din punct de vedere structural-semantic, toate tipurile date de metaforă pot fi reduse la două: 1) metafore care se caracterizează prin actualizarea simultană a ambilor termeni – și a celui direct și a celui figurat; 2) metafore care se caracterizează numai prin actualizarea termenului figurat.

Data fiind existența unui component semantic comun, orice semnificant al unui denotat poate fi folosit pentru a indica alt denotat. Această posibilitate rezultă din stabilirea unui raport de similitudine între semnificații celor două obiecte, raport care constituie baza oricărui sistem de semnificație, format prin reflectarea obiectelor în conștiința oamenilor. Pentru a opera o substituție metaforică trebuie să dispunem de cel puțin două reprezentări mintale: una a obiectului desemnat, iar a doua a obiectului care urmează a fi desemnat.

1.1. Referitor la problema originii metaforei se menționează că limba omului primitiv era constituită în exclusivitate din imagini metaforice, de aceea vocabularul lui conținea o multitudine de imagini, fiind remarcabile mai ales la „sălbatici”, în raport cu care limbile contemporane creează numai o imagine aproximativă⁷. A fost preconizată ideea că „amprenta expresivității era proprie fiecărui nume”⁸, fapt ce nu poate fi acceptat, întrucât astfel de imagini-metafore din limbajul omului primitiv sunt în realitate niște pseudometafore, căci „metafora nu se produce decât atunci, când conștiința unității termenilor între care s-a operat transferul coexistă cu conștiința deosebirii lor”⁹, adică noțiunea de metaforă este aplicabilă și adecvată numai în cazul proceselor conștiente de metaforizare.

Faptul că metafora a apărut inițial din necesitate comunicativă sub influența lacunelor denominative ale vocabularului, iar mai târziu frumusețea și magia au contribuit la extensiunea domeniului ei de aplicare, a fost semnalat încă de Cicero, care afirma că

metafora a apărut dintr-o anumită indigență a limbii: „Lipsind expresiile proprii pentru noțiunile pe care experiența în creștere a oamenilor le făcea necesare, aceștia au trebuit să denumească noile noțiuni prin expresii vechi. După cum veșmintele au apărut din necesitatea de a ocroti corpul împotriva frigului, dezvoltându-se mai târziu în podoabe, tot astfel metafora, impusă la început de lipsurile limbii, a devenit mai apoi un obiect al desfătării retorice”¹⁰. Prin urmare, din punct de vedere genetic, metafora are caracter extrapoetic, de aceea funcția poetică a metaforei este derivată, secundară¹¹, deși unii specialiști, pornind de la faptul că din procedeu de creare a imaginii poetice metafora se transformă în procedeu de formare a sensurilor care lipsesc în limbă, consideră ca fiind primară funcția poetică a acesteia¹¹.

1.2. Cea mai curentă clasificare a metaforei constă în opunerea orientării ei poetice și nonpoetice. Metaforele nonpoetice sau metaforele de limbă sunt calificate „moarte”, „uzate”, „petrificate”, „lexicalizate”, iar cele poetice – „vii”, „expresive”, „individuale” etc. De altfel, opoziția general/ individual sau limbă/ vorbire prevalează în majoritatea studiilor despre metaforă. Totodată, este important să subliniem că din punct de vedere semantic metaforele „limbii și metaforele vorbirii, metaforele poetice și metaforele nepoetice nu se deosebesc și, prin urmare, nu se opun una alteia”¹³. Unica diferență esențială constă în potențialul stilistic deosebit al metaforelor poetice și nepoetice. În această ordine de idei este concludentă următoarea afirmație a lui M. Bréal: „Între tropii limbii și metaforele poezilor e aceeași diferență ca și între un produs de uz comun și o cucerire recentă a științei”¹³.

Paralel cu opoziția metaforă poetică/ metaforă nepoetică, unii cercetători relevă opoziția metaforă poetică/ metaforă terminologică, remarcând că, spre deosebire de metafora poetică, care duce la sporirea resurselor expresive ale limbii, metafora terminologică se caracterizează prin neutralitate stilistică, caracter obligatoriu în stilul științific respectiv și caracter denotativ, și, drept urmare, ea determină constituirea omonimelor¹⁴. Deși metafora terminologică este o varietate a metaforei de limbă, semantica ei este determinată de o definiție logică riguroasă, în funcție de locul ocupat în sistemul terminologic dat, în timp ce semantica metaforei de limbă este reglementată de comunitatea lingvistică. Trebuie totodată să menționăm că atât metafora terminologică, cât și cea de limbă apar pe baza aceluiași asociații de similitudine.

Savanții, preocupați de cercetarea metaforelor de limbă ca denumiri directe unice ale obiectelor și fenomenelor, au constatat că aceste metafore se limitează, de regulă, la o simplă mutație semantică, de aceea în lingvistică trebuie să analizăm metafora numai în calitate de „procedeu metaforic de dezvoltare a polisemiei”¹⁵. Metafora autentică, poetică nu se caracterizează prin modificări de sens, întrucât, în acest caz, se produce o raportare denotativă diferită a cuvintelor, din care considerente metaforele poetice nu sunt înglobate în dicționarele limbii literare, constituind apanajul dicționarelor limbii scriitorilor. Metaforele individuale sau stilistice circulă numai în limbajul artistic, folosirea lor în vorbirea cotidiană imprimă enunțului un caracter alambicat și produce efect comic¹⁶.

2.0. În ceea ce privește metonimia, constatăm că în lingvistica contemporană ea este definită drept dependență de incluziune a unor semnificații distincte. Dependența dată se reduce la relațiile hiperonimice și hiponimice¹⁷: hiperonimia își exercită acțiunea de la tot spre parte, dar hiponimia, invers – de la parte spre tot¹⁸. Greimas susține că

adoptarea relațiilor hiperonimice și hiponimice ne permite să renunțăm la termenul metonimie, care nu se pretează unei definiții univoce și căruia nu-i poate fi atribuită o semnificație unică¹⁹. Acceptarea ipotezei date, adică reducerea metonimiei la relațiile hipero- și hiponimice, implică integrarea în această categorie numai a acelor cazuri când între sememul derivant și cel derivat există relații de subordonare logică, adică numai a cazurilor de sinecdoacă, și ca urmare se ignoră metonimiile autentice, când sememul derivant se află în relații de coordonare cu cel derivat. De aceea considerăm admisibilă definirea metonimiei prin intermediul dependenței de incluziune sau implicațiune definită drept „analog cognitiv al relațiilor reale (interacțiune, dependență) dintre entitățile din lumea obiectivă” de tipul material–produs din acest material, cauză–efect, inițial–derivat, acțiune–scop, proces–rezultat, parte–tot, proprietate–obiect²⁰. Raportul de implicațiune în accepțiunea noastră obține un conținut cuprinzător, incluzând și unele tipuri de relații suplimentare, cum ar fi contiguitatea contextuală, spațial-temporală, care nu sunt acoperite de noțiunea „metonimie”.

3.0. O examinare de profunzime a metaforei și a metonimiei permite să constatăm că acești doi tropi includ toate varietățile de metafore și de metonimii, întrucât la baza lor se află aceleași tipuri de asociații psihice în baza cărora se produce transferul semantic sau se realizează imaginea poetică urmărită de scriitor.

3.1. Se știe că limbajul uman este nu numai un fenomen social, ci și un fenomen psihic. Aspectul social și cel psihic (individual) nu se exclud, ci se presupun reciproc. Ca urmare a unității dialectice dintre aceste două aspecte, limba funcționează, exercitându-și funcția sa principală – cea comunicativă, și evoluează în scopul realizării cât mai adecvate a acestei funcții. În procesul producerii metaforei sau metonimiei se manifestă integral interdependența limbii și gândirii. Dacă definim limba, ca și A. Losev, drept creație interpretativ-semantică a gândirii²¹, suntem în drept a căuta suportul intelectual al tropilor în gândirea vorbitorilor limbii. Anume în gândirea deținătorilor limbii date se stabilesc diverse relații între imaginile denotaților, care urmează a fi denumiți. Gândirea noastră asociază, compară, opune în permanentă, în ultimă instanță analizează semantica unităților lexicale. În plus, unitățile lexicale „nu numai că sunt comparate în memorie, ci și interacționează, se atrag și se resping reciproc și niciodată nu există izolat, un astfel de joc continuu al acțiunii și al contracțiunii conduce, în fine, la crearea unor anumite unități”²². În gândirea, în conștiința vorbitorilor apar anumite asociații între imaginile denotaților, cantitatea cărora este incalculabilă. În afară de aceasta, proprietățile și conexiunile dintre denotați sunt multiaspectuale și interdependente, ca și natura însăși.

3.1.1. Deși din punct de vedere cantitativ asociațiile sunt incomensurabile, putem afirma cu certitudine că incalculabile sunt nu tipurile de asociații, ci realizarea lor concretă. Psihologii au demonstrat că metafora și metonimia se realizează pe baza asociațiilor de contiguitate și de similitudine²³. Importanța asociațiilor date în procesul modificării sensului cuvintelor a fost evidențiată încă de G. Hegel, care susținea că asocierea imaginilor nu este altceva „decât reducerea imaginilor unice la imagini universale”²⁴, „întrucât imaginile unice stabilesc relații între ele tocmai datorită la aceea ce le este general. Acest general este, fie o latură deosebită a obiectului, ridicată la nivelul de formă a universalității, ca de exemplu, culoarea roșie a trandafirului, fie una concret-universală, de exemplu, faptul că el este plantă”²⁵, adică este vorba de asociațiile de contiguitate și de similitudine.

Cu toate că o serie de savanți manifestă o atitudine sceptică față de valoarea asociațiilor psihice în domeniul elaborării tropilor, motivându-și poziția prin faptul că asociațiile deschid „perspective vaste pentru diverse interpretări subiective ale sensului” și că „nu toate caracteristicile, trăsăturile, relațiile proprii obiectului cercetat sunt esențiale (relevante) în egală măsură pentru fenomenul descris”²⁶, majoritatea savanților contemporani recunoaște că orice mutație semantică este mediată de asociațiile psihice. Semasiologul italian Tulio de Mauro, vorbind despre importanța analogiei ca varietate a asociațiilor psihice, declară: „Dacă în templul semanticii am vrea să punem o statuie, aceasta ar trebui să fie statuia analogiei, deoarece analogia este cea care conferă ordine... împlinirii complexe istorice și socioculturale a fenomenelor semantice ale unei limbi”²⁷. Totodată, R. Jakobson constată că toate semnele verbale preconizează prezența a două modalități de sistematizare: 1) combinarea, care presupune că fiecare unitate de limbă se integrează într-o unitate de nivel ierarhic superior, și 2) selecția, care constă în posibilitatea substituirii unităților echivalente din diverse puncte de vedere. Combinarea este *in praesentia*, dar selecția – *in absentia*²⁸. Altfel spus, la R. Jakobson combinarea coincide cu sintagmatica, iar selecția – cu paradigmatica. Deci el identifică relațiile paradigmatică cu asociațiile de similitudine, iar cele sintagmatică – cu asociațiile de contiguitate. De altfel, această aserțiune nu este integral novatoare, întrucât a fost propusă încă de N. Krușevski: „dacă drept urmare a legii asociației de similitudine cuvintele trebuie să se clasifice în mintea noastră în sisteme sau cuiburi, atunci, datorită legii și asociației prin contiguitate, aceleași cuvinte trebuie să se distribuie în serii”²⁹.

3.1.2. Să reținem că delimitarea asociațiilor de similitudine și de contiguitate aparține lui W. Wundt și lui H. Schuchardt³⁰. La etapa actuală importanța asociațiilor pentru elaborarea metaforei și metonimiei este confirmată de cea mai mare parte a savanților³¹. Asociațiile de similitudine se evidențiază prin faptul că se face abstracție „de proprietățile neidentice, distinctive ale obiectelor” și se accentuează „proprietățile lor identice, asemănătoare”³², pe baza lor punându-se semnul egalității între obiectele și fenomenele din realitate, între imagini și concepte, între omolexe și paralex, între parasemante și omosemante, dar nu numai între obiectele și fenomenele din realitatea obiectivă, cum se susține de cele mai multe ori³³.

4.0. Asociațiile psihice de similitudine și de contiguitate corelează în limbă, din punct de vedere lingvistic, cu metasemia similitivă și cu cea implicativă, inclusiv cu metafora și cu metonimia, în teoria literară. Așadar, asociațiilor psihice de similitudine le corespunde în limbă metasemia similitivă, iar în poetică – metafora. Trecerea de la sememul derivant la cel derivat este posibilă numai în cazul existenței unei asociații de similitudine, care permite apariția inovațiilor în limbă. Similitudinea obiectelor și fenomenelor nu este altceva decât similitudinea unor entități reflectate în conștiință, care posedă una sau mai multe trăsături semantice comune, în baza cărora se produce mutația semantică prin similitudine. Este vorba deci de acea proprietate a obiectelor și fenomenelor, care permite transferul semantic și care a fost denumit denotator, care nu este o realitate independentă, ci o parte a semanticii termenilor primar și derivat³⁴. Deci denotatorul constituie fundamentul comparației și explică tehnica metasemiei similitive.

Asociațiile de contiguitate generează stabilirea unor relații de incluziune, de implicare între obiectele și fenomenele din realitate, între imaginile lor și între unitățile

lexicale. Atât asociațiile de similitudine, cât și cele de contiguitate se actualizează într-un număr foarte mare de modele asociative concrete. În același timp, asociațiile psihice de similitudine și de contiguitate se actualizează în vorbire în mutații semantice similative și contigue sau expresii poetice de natură metaforică sau metonimică. Concordanța dată a fost demonstrată de M. M. Pokrovski, care menționa că „variațiile sensurilor cuvintelor, la prima vedere capricioase, în realitate se subordonează unor anumite legi, întrucât ele corespund asociațiilor psihologice (adică psihice – *V. B.*) de contiguitate și de similitudine, și că, în pofida subiectivismului lor, ele reflectă în genere corect și exact schimbările obiective respective din viața popoarelor și a grupărilor lor sociale”³⁵.

Așadar, la baza evoluției mijloacelor denominative și de formare a unităților poetice ale limbii se află factorii de natură psihică, legile generale ale gândirii umane. Acestea le revine „un rol mare în procesul de constituire și de funcționare a denumirilor, poate chiar mai mare decât stimulilor pur externi și pur interni”³⁶. De altfel, această legitate a fost remarcată încă de lingvistul francez L. Roudet, care, luând în calcul importanța omului în procesul mutațiilor semantice și de constituire a mijloacelor de exprimare poetică, explica mecanismul acestor fenomene din punct de vedere psihic: „Cauza imediată a fiecărei modificări este întotdeauna un fenomen psihologic (psihic – *V. B.*), care își are sediul său în individ, și anume efortul subiectului vorbitor pentru a-și exprima gândirea sa prin intermediul limbii. Acest efort face să apară în conștiință un sistem de idei și un sistem de cuvinte. Dacă aceste două sisteme sunt în acord, efortul duce direct la reamintirea unui cuvânt, însă deseori între ele este o dezarmonie: efortul de exprimare caută a le adapta unul la altul. Pentru aceasta trebuie ca sistemul de cuvinte să lungească pe sistemul de idei sau, dimpotrivă, trebuie să lungească sistemul de idei pe sistemul de cuvinte”³⁷.

4.1. Pentru literați, esteticieni și stilști metafora și metonimia sunt, în primul rând, utilizare figurată a cuvântului, trop, procedeu artistic de limbă, în timp ce pentru lingviști ele sunt un procedeu de formare a sensurilor noi, indiferent dacă se urmăresc scopuri poetice sau nu. Esența metasemiei similative rezidă în faptul că sememul derivat își pierde propria sa valoare denotativă și obține pe cea denotativă a sememului derivant; totodată valoarea denotativă a sememului derivat nu dispăre în întregime, ci se transformă în valoare conotativă. Pentru metasemia similativă sunt caracteristice câteva operații concrete de extindere și de reducere a semelor. De o mare frecvență beneficiază procesul de trecere a virtuelor în hiposeme. De exemplu, sememul derivant *măgar* are următoarea structură semică: hiperosemul „animal domestic” + clasemul „animat” + hiposemele „de povară, mai mic decât calul, cu urechile lungi” + virtuelul „prostie și încăpățănare”, iar sememul derivat expresiv al semantemului *măgar* conține o altă totalitate de seme: hiperosemul „ființă rațională” + clasemul „animat” + hiposemele „prost, încăpățânat sau obraznic” + virtuelul „de povară, mai mic decât calul, cu urechile lungi”. Din acest exemplu rezultă că virtuelurile au trecut în categoria hiposemelor, iar hiposemele au devenit virtueluri în sememul derivat. Paralel cu aceasta hiperosemul „animal domestic” a fost substituit de hiperosemul „ființă rațională”. Mutațiile semantice din cadrul metasemiei similative deseori se caracterizează prin substituirea unui clasem prin altul, producându-se simultan restructurarea hiposemelor și a virtuelurilor. O atare restructurare semică este specifică unităților lexicale conversive, apărute pe baza asociațiilor de similitudine. Astfel, sememul derivant al substantivului *bărbat* este prezentat în dicționar ca totalitate a următoarelor

seme: hiperosemul „ființă umană” + clasemul „obiect animat” + hiposemele „matur”, „de sex masculin” + virtuemul „îndrăzneală, vitejie”, iar sememul derivat conține un alt ansamblu de seme: hiperosemul „care ține de ființele raționale, de om” + clasemul „calitate” + hiposemele „cu fermitate în acțiune”, „cu bărbăție”, „fără frică” + virtuemile „matur”, „de sex masculin”. Din acest exemplu desprindem nu numai trecerea virtuemelor în hiposeme, dar și substituirea clasemului „obiect animat” prin clasemul „calitate”, adică are loc adjectivarea substantivului.

Așadar, spre deosebire de metasemia implicativă, pentru care este proprie condensarea semică, metasemia similitivă se caracterizează prin asociere pe baza semelor coincidente în urma neutralizării unor elemente ale unui anumit ansamblu semic și, ceea ce ține de esență, niciodată nu apare un ansamblu semic absolut nou, întrucât sunt prezente în structura sememului derivat și a celui derivant semele comune, în baza cărora se produce mutația de sens.

4.2. Asociațiile psihice de contiguitate corelează în limbă cu metasemia implicativă, care, la rândul său, are, ca și metasemie similitivă, două forme concrete de manifestare: metasemie implicativă cu orientare denominativă și metasemie implicativă cu orientare estetică (pentru denumirea celui de al doilea tip de metasemie implicativă poate fi menținut termenul „metonimie”). Cu alte cuvinte, metonimia, ca și metafora, fiind termen retoric, poetic, literar, presupune prezența unei imagini poetice în conținutul sememelor derivate, fapt ce se află în concordanță cu scopul mesajului poetic, în timp ce metasemia implicativă cu orientare denominativă nu are, de regulă, finalitate expresivă și de aceea se caracterizează mai întâi prin orientarea de a desemna realitatea.

Particularitatea distinctivă a metasemiei implicative, subliniată de nenumărate ori de cercetătorii metonimiei, constă în faptul că această varietate de metasemie reclamă condensarea, comprimarea semantică a unor îmbinări de cuvinte³⁸, fapt ce determină „reducerea componentei propoziției și o oarecare simplificare a sintaxei”³⁹, întrucât una din unitățile constituente ale îmbinării de cuvinte este eliminată, iar unitatea rămasă, păstrându-și semnificația sa proprie, își însușește și semantica unității elipsate. Reducerea cantitativă a îmbinării se produce după schema: îmbinare de cuvinte → nume⁴⁰. Prin urmare, metasemia implicativă, ca și metonimia, „nu deschide priveliști noi, ci scurtează distanțele”⁴¹.

4.3. Esența procesului de mutație semantică sau a metasemiei poate fi explicată, făcând uz de posibilitățile logicii matematice. Fie A termen primar, care posedă o anumită proprietate, iar B termen derivat. Pentru ca A să treacă în B este necesară existența unei proprietăți comune, pe baza căreia se produce comparația. Fie C proprietatea comună, denotatorul terminilor A și B , adică *tertium comparationis*, cu ajutorul căruia termenul A , modificându-și structura semică, se transformă într-o unitate semică nouă, creându-se în felul acesta un semem derivat⁴². Acest proces poate fi redat astfel: $A \rightarrow (C) \rightarrow B$.

4.4. Literații, în procesul de analiză a tropilor, tind să determine destinația și valoarea stilistică ale figurilor de stil și ale imaginilor asociative care figurează în structura unei opere artistice, în timp ce sarcina lingviștilor constă, mai întâi, în determinarea mecanismului și semanticii tropilor.

În această ordine de idei menționăm că în istoria lingvisticii s-au făcut diverse tentative în scopul definirii modificărilor semantice și a tropilor în genere atât din punct de vedere onomasiologic, cât și semasiologic. Interpretarea onomasiologică a fenomenului se reduce la următorul raționament: denotatul putea fi denumit printr-un lexem nou și deci putea fi vorba de apariția unui cuvânt nou. Dar, întrucât noul denotat este denumit printr-un lexem existent deja în limbă, are loc adaptarea unui nume vechi la un denotat nou⁴³. Cu alte cuvinte, se delimitează două tipuri de transfer semantic: onomasiologic și semasiologic, primul determinând apariția sememelor denominative, adică a metaforelor și metonimiilor de limbă, iar secundul – apariția sememelor expresive, adică a metaforelor și metonimiilor poetice. O atare delimitare vine în contradicție cu realitatea limbii, de aceea este mai plauzibilă interpretarea lui V. G. Gak: în cazul mutațiilor semantice sensul este determinat „atât de planul semasiologic – posibilitatea unui cuvânt (W2) de a desemna simultan două obiecte diferite (R1 și R2), cât și de planul onomasiologic – posibilitatea unui obiect (R1) de a obține două denumiri diferite (W1 și W2)”⁴⁴.

În studiile din ultimii ani se recomandă o delimitare a noțiunilor „transfer denominativ” și „transfer al sensului”⁴⁵, adică o delimitare a noțiunii mutație semantică de cea de trop. Esența delimitării preconizate constă în faptul că în cazul transferului denominativ denotatul ar putea fi denumit printr-un cuvânt nou și deci ar putea fi vorba de apariția unei unități lexicale noi. Cu alte cuvinte, transferul denotativ ar genera constituirea sememelor derivate denotative, iar transferul de sens – constituirea sememelor derivate expresive, adică a tropilor.

5. În concluzie, urmează să reținem că în procesul de studiere a tropilor este necesară o abordare interdisciplinară – lingvistică și literară. Mecanismul de constituire a tropilor, indiferent de orientarea lui – denominativă sau poetică, expresivă – este același ca și în cazul mutațiilor semantice, având la bază asociațiile de similitudine, în cazul metaforei, și cele de contiguitate, în cazul metonimiei. În acest context, constatăm că așa-ziii tropi ai limbii sunt, de regulă, transferuri semantice și constituie obiectul de studiu al semasiologiei, în timp ce tropii poetici țin de domeniul teoriei și al poeziei literare, inclusiv al stilisticii. Cu toate acestea, nu recomandăm să se propună o delimitare categorică între mutațiile semantice și tropii poetici, întrucât aceste două fenomene, deși sunt distincte, au în comun unul și același mecanism de elaborare. Din aceste considerente, orice studiu lingvistic al tropilor reclamă și o examinare, fie și parțială, a aspectului expresiv-poetic al acestora și, invers, orice studiu literar al tropilor necesită să se bazeze pe analiza de profunzime a mecanismului lingvistic, mai corect psihic, de formare a tropilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE ȘI NOTE

¹ Бессарабова Н. Д. *Метафорические сочетания в общественно-публицистическом стиле русского литературного языка*// НДВШ Филол. науки. – М., 1979, nr. 1, p. 34-43.

² Арутюнова Н. Д. *Языковая метафора: (Синтаксис в лексике)*// Лингвистика и поэтика. – М., 1979, p. 173.

³ Телия В. В. *Вторичная номинация и её виды*// Языковая номинация: Виды наименований. – М., 1977, p. 198-202.

⁴ A se vedea: Buysens E. *Le structuralisme et l'arbitraire du signe*// Studii și cercetări lingvistice. București, 1960, nr. 3, p. 408; Ullmann S. *Où en sont les études de sémantique historique*// Le réel dans la littérature et dans la langue: Actes du X-ème Congrès de la Fédération internationale de Langues et Littérature Modernes (Strasbourg: 29 août – 3 septembre 1966), Paris, 1967, p. 111; Калинин А. В. *Лексика русского языка*. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978, 25; Шмелёв Д. Н. *Современный русский язык: Лексика*, М.: Просвещение, 1977, p. 84.

⁵ A se vedea: Guiraud P. *La sémantique*, – 3-ème éd. Paris: PUF, 1959, p. 35; Калмыкова Е. И. *О динамике метафоры в научном стиле*// НДВШ Филол. науки. М., 1974, nr. 2, p. 83; Федоров А. И. *Семантическая основа образных средств языка*. – Новосибирск: Наука, 1962, p. 22; Черкасова Е. Т. *О метафорическом употреблении слов: (по материалам произведений Л. Леонова и М. Шолохова)*// Исследования по языку советских писателей. М., 1959, p. 8.

⁶ A se vedea: Левин Ю. И. *Структура русской метафоры*// Учен. зап. Тартуского гос. ун-та. – Вып. 181: Труды по знаковым системам 2. – Тарту, 1965, p. 293.

⁷ Șăineanu L. *Încercare asupra semasiologiei limbii române*. București, 1889, p. 136; Леви-Леви-Брюль Л. *Первобытное мышление*. М.: Атеист, 1930, p. 111-113.

⁸ Кацнельсон С. Д. *Язык поэзии и первобытно-образная речь*// Изв. АН СССР Отделение яз. и лит.-ры. – Т. XX. Л. – М., 1947, p. 313.

⁹ Vianu T. *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*. – București, 1957, p. 19.

¹⁰ *Античные теории языка и стиля*. – М.- Л.: ОГИЗ Гос. соц.-экон. изд-во, 1936, p. 216.

¹¹ Арутюнова Н. Д. *Синтаксические функции метафоры*// Изв. АН СССР. Сер. яз. и лит. – Т. 37. – М., 1978, nr 3, p. 257; Арутюнова Н. Д. *Языковая метафора: (Синтаксис в лексика)* // Лингвистика и поэтика. М., 1979, p. 163-164.

¹² A se vedea. Ullmann S. *Précis de sémantique française*. – 2-ème éd.– Berne: A. Francke S. A., 1959, p. 279; Авеличев А. К. *Метафора внепоэтического контекста (на материале французской и итальянской рекламы)*: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1973, p. 11; Ефимов А. И. *Стилистика художественной речи*. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1957, p. 109; Телия В. В. *Вторичная номинация и её виды*// Языковая номинация: Виды наименований. М., 1977, p. 192.

¹³ Bréal M. *Essais de sémantique: Science des significations*. Genève: Slatkine Reprints, 1976, p. 131.

¹⁴ Ефимов, О. cit., p. 104; Семчинский С. В. *Билингвизм и заимствование метафор (на материале славяно-восточнороманских языковых контактов)*// НДВШ Филол. науки. М., 1975, nr. 4, 1975, p. 62.

¹⁵ Брагина А. А. *Синонимы и метафора*// Рус. яз. в школе. М., 1975, nr. 6, p. 99.

¹⁶ Мейлах Б. С. *О метафоре как элементе художественного мышления*// Труды отдела новой русской литературы/ Институт русской литературы. – Т. 8. – М.; Л., 1948, p. 215.

¹⁷ Greimas A.-J. *Sémantique structurale*. – Paris, Larousse, 1966, p. 29.

¹⁸ Ibidem, p. 35-36.

¹⁹ Ibidem, p. 29.

²⁰ A se vedea în această privință: Никитин М. В. *Лексическое значение в слове и словосочетание*. Владимир, 1974, p. 53, 71.

²¹ Losev A. Ф. *О понятии языковой валентности* // Изв. АН СССР Сер. лит-ры и яз. Т. 40. М., 1981, nr 5, p. 406.

²² Балли Ш. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. М.: Изд-во иностр. лит., 1959, p. 30.

²³ Выготский Л. С. Собр. соч. Т. 2: *Проблемы общей психологии*. М.: Педагогика, 1982, p. 164-166.

²⁴ Гегель Г. *Энциклопедия философских наук*. Т. 3: *Философия духа*. М.: Мысль, 1977, p. 289.

²⁵ Ibidem, p. 290.

²⁶ Маковский М. М. *Системность и асистемность в языке: Опыт исследования антиномий в лексике и семантике*. М.: Наука, 1980, p. 21.

²⁷ Mauro T. de. *Introduzione alla semantica*. Bari: Laterza, 1970, p. 239.

²⁸ Jakobson R. *Essais de linguistique générale*. Paris: 1963, p. 48.

²⁹ Крушевский Н. *Очерк науки о языке*. Казань, 1883, p. 65.

³⁰ Guiraud P. *Op. cit.*, p. 39.

³¹ A se vedea: Duchacek O. *L'interdépendence (interdépendance) et l'intersection du contenu et de l'expression* // Orbis. – Т. XXI. Louvain, 1972, nr. 2, p. 476; Guiraud P. *Op. cit.*, p. 52; Jakobson R. *Op. cit.*, p. 55; Roudet L. *Sur la classification psychologique (psychologique) des changements sémantiques* // Journal de psychologie. – Т. XVIII. – Paris, 1921, p. 689; Ullmann S. *Où en sont les études de sémantique historique* // Le réel dans la littérature et dans la langue: Actes du X-ème Congrès de la Fédération internationale de Langues et Littérature Modernes (Strasbourg: 29 août – 3 septembre 1966). Paris, 1967, p. 112; Ullmann S. *Précis de sémantique française*. 2-ème éd. Berne: A. Francke S. A., 1959, p. 275-276; Азнаурова Э. С. *Стилистический аспект номинации словом как единицей речи* // Языковая номинация: Виды наименований. М., 1977, p. 100; Будагов Р. А. *Человек и его язык*. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974, p. 131; Булаховский Л. А. *Введение в языкознание: Учебное пособие для ун-тов и пед. ин-тов*. Ч. II. М.: Учпедгиз, 1953, p. 55; Гепнер Ю. Р. *Очерки по общему и русскому языкознанию*. Харьков, 1959, p. 326; Пазухин Р. В. *О месте языка в семиотической классификации* // Вопр. языкознания. – 1968, nr 3, p. 35; Строева Т. В. *О причинах изменения значений* // Вестн. Ленингр. Ун-та. Сер. ист., яз. и лит. Вып. 2, 1958, nr 8, p. 140.

³² Общее языкознание: Формы существования, функции, история языка. М.: Наука, 1970, p. 27.

³³ A se vedea: Bréal M. *Essais de sémantique: Science des significations*. Genève: Slatkine Reprints, 1976, p. 145-146; Guern M. *Sémantique de la métaphore et la métonymie*. Paris: Larousse, 1973, p. 25; Wald L. *Progresul în limbă*. București, 1969, p. 81; Азнаурова Э. С. *Op. cit.*, p. 100; Булаховский Л. А. *Op. cit.*, p. 55; Федоров А. И. *Семантическая основа образных средств языка*. Новосибирск; Наука, 1962, p. 29.

³⁴ A se vedea: Konrad H. *Etude sur la métaphore*. 2-ème éd. Paris: Vrin, 1958, p. 37; Азнаурова Э. С. *Op. cit.*, p. 94; Аллендорф А. К. *К вопросу об изменении значений слов и образовании новых слов в процессе исторического развития языка* // Учен. зап. МГПИИЯ. Том IX: Словарный состав и грамматический строй языка. М., 1956, p. 10; Калмыкова Е. И. *О динамике метафоры в научном стиле* // НДВШ Филол. науки. М., 1974, nr 2, p. 83; Пауль Г. *Принципы истории языка*. М.: Изд-во иностр. лит., 1960, p. 102;

Телия В. В. *Вторичная номинация и ее виды*// Языковая номинация: Виды наименований. – М., 1977, р. 205; Черкасова Е. Т. *Опыт лингвистической интерпретации тропов*// Вопр. языкознания. М., 1968, кн. 2, 1968, р. 35; Шмелев Д. Н. *Очерки по семасиологии русского языка*. – М.: Просвещение, 1964, р. 57.

³⁵ Покровский М. М. *Избранные работы по языкознанию*. М.: Изд-во АН СССР, 1959, р. 36.

³⁶ Гак В. Г. *Эволюция способов номинации в свете соотношения внешних и внутренних стимулов в развитии языка*// 2-ая Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания «Диалектика развития языка»: Тез. докл. – М., 1980, р. 28.

³⁷ Roudet L. *Sur la classification psychologique (psychologique) des changements sémantiques*// Journal de psychologie. T. XVIII. Paris, 1921, p. 691-692.

³⁸ A se vedea: Bally Ch. *Linguistique générale et linguistique française*. 4-ème édition. Berne: Francke, 1965, p. 147; Darmsteter A. *La vie des mots étudiés (étudiés) dans leur signification*. Paris: Ch. Delagrave, 1889, p. 63; Guern M. *Sémantique de la métaphore et la métonymie*. Paris: Larousse, 1973, p. 80; Tuțescu M. *Précis de sémantique française*. București, 1974, p. 70; Бородина М. А., Гак В. Г. *К типологии и методике историко-семантических исследований*. Л.: Наука, 1979, р. 17; Черкасова Е. Т. *Опыт лингвистической интерпретации тропов*// Вопр. языкознания. 1968, кн. 21, р. 33; Шмелев Д. Н. *Очерки по семасиологии русского языка*. – М.: Просвещение, 1964, р. 203.

³⁹ Девкин В. Д. *Немецкая разговорная речь: Синтаксис и лексика*. М.: Международные отношения, 1979, р. 202.

⁴⁰ A se vedea: Русская разговорная речь. М.: Наука, 1973, р. 428.

⁴¹ Esnault G. *L'imagination populaire. Métaphores occidentales. Essais sur les valeurs imaginatives concrètes du français parlé en Basse-Bretagne comparé avec patois, parlers techniques et argots français*. Paris: PUF, 1925, p. 31.

⁴² Tuțescu M. *Op. cit.*, p. 66-67.

⁴³ Копыленко М. М., Попова З. Д. *Очерки по общей фразеологии*. Воронеж, 1978, р. 56-57, 64-66.

⁴⁴ Гак В. Г. *Сопоставительная лексикология*. М.: Международные отношения, 1977, р. 110.

⁴⁵ Копыленко М. М., Попова З. Д. *Op. cit.*, p. 44-68.